Índex

Pedra i paper per a la memòria 7

Justificació 11

El monument de la plaça de la Creu: l'ombra allargada dels «Fets de Solivella»..... 17

1. L'ocupació de Solivella per l'exèrcit franquista (12 de gener de 1939) 20

2. Nomenament de la comissió gestora municipal..... 22

3. Les primeres disposicions de la «comissió gestora». La repressió dels adversaris 22

4. El procediment de la repressió..... 25

5. El contingut de l'«informe»..... 26

6. Les declaracions dels afectats de dretes 29

7. Els fets denunciats pels declarants de dreta davant el jutge instructor militar 41

8. Els primers detinguts. L'actuació de la Guàrdia Civil. Trasllat a la presó de Montblanc..... 42

9. Els interrogatoris dels detinguts de la presó de Montblanc 44

10. Les declaracions dels homes 46

11. Les declaracions de les dones 56

12. Noves denúncies de les dretes a Montblanc 62

13. El paper de la Falange local..... 64

14. La col·laboració de l'Ajuntament..... 66

15. La recuperació de les restes dels correligionaris 71

16. La construcció del mite i la seva alimentació ideològica..... 72

17. Les celebracions dels aniversaris dels «fets» 73

18. La prohibició primerenca del català i el canvi de noms dels carrers..... 80

19. El «Cuadro de honor de los excautivos y asesinados por la horda roja marxista de Solivella»..... 84

20. Campanya en els mitjans: ràdio, premsa i publicacions..... 86

21. Làpides, creus i monuments en record dels «caiguts». La presència del record a l'espai públic 89

22. L'arquitecte Josep M. Vives Castellet 119

Conclusió..... 127

Epíleg 135

Pedra i paper per a la memòria

Tenim a les mans un llibre singular de Josep Maria Sans Travé. Un llibre al qual s'arriba des de dos dels molts vectors que fan d'en Josep Maria Sans un home polièdric: el vector que surt de Solivella i la Conca de Barberà, o hi arriba, i el que accedeix, o ens du, a la documentació original que conserven els riquíssims arxius catalans. Efectivament, en Josep Maria Sans Travé és, per a tots els qui el coneixen, un home de la Conca de Barberà, on va néixer i on, malgrat treballar a Barcelona, es pot dir que viu. També és un home d'arxius i un historiador que ha excel·lit en història medieval.

Jo mateix el vaig saludar per primer cop fa més de trenta anys en una visita a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, del qual llavors era director tècnic, i el vaig tractar i conèixer a la Conca de Barberà un dia en què s'entossudí a ensenyar-nos el santuari del Tallat, la història del qual llavors estudiava a més de promoure'n la difusió. El fet que al palau de Maricel, de Sitges, es conservin algunes de les portes i finestres i un dels grans arcs del Tallat, amb els capitells inclosos, la circumstància que en aquell moment jo preparés les oposicions a notaria i d'altres circumstàncies familiars i professionals, han fet que d'aquelles primeres trobades en sorgís una amistat perdurable que m'ha permès seguir amb una certa proximitat la seva obra.

Entre les obres d'investigació d'en Josep Maria Sans n'hi ha diverses de relacionades amb el seu país petit: Història del Tallat, Guia històrica artística del monestir de Vallbona de les Monges. Precedents i orígens del monestir de Vallbona de les Monges i la Guia del mateix monestir, així com l'estudi de la colonització de la Conca de Barberà després de la conquesta feudal i, encara, la publicació de la col·lecció diplomàtica de la Casa del Temple de Barberà (945-1212). Aquesta darrera obra relliga, de fet, la Conca amb el que podríem dir que ha estat la seva gran especialitat: l'estudi de l'orde del Temple a Catalunya, sobre el qual ha publicat fins a vuit monografies, entre les quals esmentaré només la, per ara, darrera, La fi dels templers catalans, i un gran nombre d'articles especialitzats, de manera que ha es devingut un dels grans experts internacionals en la matèria.

En Sans Travé no és un medievalista típic ni un arxiver tòpic. És un ciutadà entusiasta que ha vist els arxius, des de sempre, com un dels pilars de la memòria col·lectiva i la conservació de la memòria col·lectiva, com una de les eines bàsiques per a la conservació de la personalitat diferenciada i la recuperació de l'estat propi que Catalunya havia tingut durant més de set segles. Així, ha dedicat els seus millors esforços a dissenyar un sistema d'arxius propi, sobre una base comarcal que permetés que la documentació restés ben a prop del lloc on es va generar. Val a dir que aquest objectiu ha estat compartit per la gran majoria d'arxivers i d'historiadors catalans però fou ell qui, nomenat cap del Servei d'Arxius de la Generalitat de Catalunya el 1980, quan era conseller de Cultura Max Cahner, va tenir l'encert d'impulsar-lo. Va deixar el servei el 1992, en ser nomenat director de l'Arxiu Nacional de Catalunya, càrrec que encara ocupa, però a hores d'ara la xarxa d'arxius de la Generalitat és una realitat que no té marxa enrere.

D'altra banda, en Sans Travé ha vist sempre que els documents són per conservar i sobretot per divulgar. Així, ha deixat moltes i moltes hores i grans esforços personals per fer possible l'edició de documents. Ha dirigit l'edició dels dietaris de la Generalitat de Catalunya (1411-1713), una crònica amb les anotacions manuscrites dels cronistes oficials del Palau de la Generalitat prolongada per més de tres segles que, a més de donar-nos notícia puntual del que succeïa en molts àmbits de la societat, és un document irrefutable de la vigència del català com a única llengua oficial de les nostres institucions tant en temps dels Trastàmara com dels Habsburg. D'altra banda, com a director de publicacions de la Fundació Noguera, ha estat responsable de l'edició dels gairebé trescents volums de diplomataris, llibres de privilegis, protocols notarials rellevants i estudis i documents diversos que impulsa aquesta Fundació instituïda pel notari Raimon Noguera de Guzmán, a qui va conèixer al Col·legi de Notaris i de qui va rebre, poc o molt, la inspiració primera per a la constitució dels arxius comarcals atès que Noguera, el 1945, ja havia intentat organitzar els arxius de protocols catalans sobre aquesta base.

El llibre que el lector té a les mans ens aporta documentació original: escrita, gràfica i epigràfica, sobre el monument de la plaça de la Creu de Solivella, erigit els primers anys quaranta del segle XX per honorar la memòria d'un grup de solivellencs d'ideologia dretana (no necessàriament franquista) i sentiment

català morts o assassinats el 1936 i el 1937 en el moment de la revolució subsegüent a la sublevació militar del juliol de 1936. En Josep Maria Sans Travé ens ofereix una obra rigorosa elaborada seguint les pautes d'un historiador avesat a tractar la documentació dels arxius, dels quals extreu documents oficials, denúncies de perjudicats i declaracions de testimonis. En Sans no fa un relat lineal ni elabora un discurs, i aquesta és una de les singularitats del treball, sinó que permet que sigui el mateix lector el qui extregui les conclusions i arribi a saber, a partir dels documents que ell ha cercat i trobat, què va passar a Solivella a finals de juliol del trenta-sis i al començament del trenta-set, d'una banda, i els primers anys quaranta, de l'altra. Així, la fredor dels documents ens du directament al l'angoixa de les persones a qui esmenten, des del martiri cruel de mossèn Tomàs Capdevila fins a les represàlies miserables de després de la guerra. Tot i que el llibre du per títol El monument de la plaça de la Creu i aquest és, juntament amb el mausoleu del cementiri, les creus de peu de carretera i làpides diverses, l'objecte de l'estudi, en realitat uns i altres són, només, peces epigràfiques que constaten la memòria dels fets que commemoren i el llibre estudia. Així, trobem que la tradició oral, els vestigis epigràfics, els monuments i les fonts documentals constitueixen unes eines coincidents i complementàries per a la construcció de la memòria, de les quals, paradoxalment, les més ben conservades i les més riques acaben essent les escrites.

Els fets que en Sans Travé procura esclarir, o si més no recordar a les generacions dels primers anys del segle XXI, els rebem a partir de les actuacions endegades a finals del 2010 pel Memorial Democràtic de la Generalitat per «netejar» el monument, alterat pel que sembla sense realitzar cap estudi previ i tan sols del projecte ni dels esdeveniments a què es referia. Així, més enllà dels fets que ens ajuda a conèixer, el treball que tenim a les mans ens permet reflexionar sobre la necessitat de no alterar la història segons les conveniències de cada moment, sinó de presentar-la tal com és, respectant-la.

I és que aquest país nostre, tan caïnita, tan propens a la faramalla i a l'autodestrucció, tan guiat per personalismes dels dirigents que a vegades fan plorar, té una certa tendència a manipular la realitat i a destruir tot allò que la pot fer veure d'una manera diferent a la que en cada moment interessa. Després de tants anys en què es va voler fer creure que tots els morts i assassinats pels «re-

volucionaris incontrolats» eren defensors de Franco, màrtirs caiguts per Déu i per Espanya, es va passar a un intent de reconciliació que, sovint, es fonamentava en la consigna del silenci i de l'oblit. I, darrerament, quan amb raó s'han volgut salvar tants vestigis de la guerra que estaven a punt de desaparèixer, hem assistit a algunes versions dels fets tendents a criminalitzar tots els morts del trenta-sis com a sollevats contra l'ordre constitucional del moment en lloc de presentar-nos-els com a ciutadans, sovint víctimes innocents.

Confio que el lector trobarà en aquest treball la manera d'endinsar-se en uns fets ocorreguts a Solivella fa més de tres quarts de segle, que malgrat l'àmbit local a què se circumscriuen i el temps passat seran d'interès perquè a cada poble de Catalunya hi ha històries personals tristes i sòrdides com aquestes. Confio que hi trobi també elements per mirar, en endavant, totes les restes de la guerra amb més respecte i menys passió.

Lluís Jou
Notari de Barcelona

Justificació

Aquest treball forma part d'un estudi més ampli que estem elaborant sobre els anomenats «fets de Solivella», és a dir, els esdeveniments succeïts a la nostra població a finals de juliol de 1936 i el 12 de febrer de 1937, que implicaren la mort de diverses persones, així com la posterior repressió franquista que d'una manera especial se cenyí en tots aquells que havien intervingut o participat en aquells successos, no només els solivellencs sinó també els altres homes de les diverses poblacions de la nostra comarca.

Va motivar aquesta recerca el fet que a la darreria de 2010 l'Ajuntament de Solivella, amb la col·laboració i el finançament de la Direcció General de la Memòria Democràtica, sense un debat previ popular o amb altres institucions culturals, sinó amb l'exclusiva voluntat de l'alcalde o potser del seu grup polític, decidís eliminar del monument dedicat als morts considerats de dretes de la població tots aquells elements històrics que d'alguna manera es podien relacionar amb la dictadura. Segur que si s'hagués donat una discussió pacífica entre alcaldia i institucions o elements de la població interessats en la conservació del patrimoni històric abans de la intervenció, alguns dels elements destruïts irremeiablement s'haurien salvat.

La idea de la publicació com a llibre d'aquest estudi ha sorgit de les peticions que he tingut de molta gent que l'ha visualitzat davant la pantalla. Bona part d'aquests, especialment de fora vila, m'han demanat l'edició en paper no solament perquè és més manejable sinó per poder subratllar aquells aspectes que són més del seu interès i fins i tot obsequiar-ne amics i coneguts perquè tinguessin un més bon coneixement del passat relativament recent del nostre poble i d'un dels pocs monuments d'aleshores que, tot i les darreres mutilacions, hi resten.

També responent a la sol·licitud de la major part dels lectors del treball a través de la web del Centre d'Estudis Solivellencs de Solivella i de la revista digital "Podall". El fet també que al treball publicat informàticament se li hagin afegit noves aportacions derivades de recents descobertes documentals —com ara la memòria i els plànols de l'arquitecte vallenc Josep M. Vives Castellet, conservats al l'arxiu de la demarca-

ció de Tarragona del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya— o la revelació de la identitat de les persones que hi intervenen, substituint les inicials dels noms, cognoms i renoms pels seus respectius desenvolupaments. Nosaltres somengeneral els néts—alguns afortunadament encara els fills—dels protagonistes de les històries que s'expliquen a les pàgines que segueixen i que fan referència a uns successos que des que van es devenir-se en el nostre poble han passat entre seixanta-cinc i setanta-cinc anys. L'escenari i els actors han canviat radicalment després de tant de temps. Ningú, per tant, s'ha de molestar perquè vegi escrit en un lloc o en un altre el nom d'un parent, d'una persona estimada, a qui s'atribueix una determinada actuació. No hi ha ni herois ni malvats. Cadaú és protagonista de la seva pròpia història, i el conjunt de tots, de la col·lectiva.

Per donar, doncs, satisfacció a aquestes peticions, el Centre d'Estudis Solivellencs ha assumit la seva edició amb la voluntat d'oferir un element més de coneixement del patrimoni de la nostra població—el monument de la plaça de la Creu— i sobretot d'exposar les circumstàncies històriques que van motivar-ne la construcció. I tot això sense deslligar-lo de les idees que han vigit fins fa poc temps en el si del Memorial Democràtic i de la seva actuació prevista—i en alguns casos ja duta a terme—en el territori.

Haig de confessar que qualsevol afirmació d'aquest treball està basada en documents de l'època, bona part dels quals són conservats a l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà, al Fons de l'Ajuntament de Solivella. Ara, no exclusivament, perquè hi he afegit documents procedents d'altres arxius catalans i fins i tot de la resta de l'Estat. Tot i això, hi ha aspectes que no he pogut conèixer en tota la seva profunditat perquè no s'han conservat els documents que podien donar la llum necessària.

És per això que l'historiador ha de fer molt sovint una confessió íntima d'humilitat, de reescriure el passat no tal com va passar realment sinó tal com ho veu ell a través de la documentació conservada i de l'habilitat tècnica a l'hora de fer-ne la lectura i l'anàlisi. La major part de la documentació utilitzada prové de les fonts elaborades pels franquistes—militars, ajuntaments franquistes de Solivella, Guàrdia Civil, Causa General, etc. Són les úniques que s'han conservat perquè les «altres», davant la possibilitat que poguessin ésser utilitzades pels franquistes en contra de les persones que pertanyien a les seves organitzacions polítiques i sindicals, van ser cremades pels

seus responsables abans del l'ocupació de Solivella per l'exèrcit de Franco el 12 de gener de 1939.

Hi ha també un altre aspecte que representa una dificultat per a l'historiador que s'endinsa en un tema tan delicat com és el de la passada guerra civil, el període revolucionari i la immediata postguerra amb la brutal, llarga i intensa repressió franquista. És delicat bàsicament perquè darrere d'aquests períodes hi ha revenges, incomprensions i intoleràncies, amb el resultat —incomprensible als ulls de la persona que ho mira actualment— d'extorsions, confiscacions, registres domiciliaris, assassinats, execucions, anys de presó i vexacions personals, carents del més mínim respecte a les persones.

Quan resumeixo algunes de les declaracions fetes pels encartats en processos sumaríssims militars o dels testimonis que declararen al seu favor o en contra, no pretenc que les seves respectives declaracions responguin a la realitat dels esdeveniments que van succeir. Els acusats generalment neguen o disculpen la seva actuació, com és lògic i natural; els testimonis de càrrec, per la seva banda —i molt més si tenim present que en general l'Ajuntament franquista feia anar a declarar persones que havien estat afectades per les actuacions dels «revolucionaris», amb germans, fills o pares morts—, no tenien aturador a l'hora d'ampliar al més possible les malvestats atribuïdes als inculpats. On es troba la veritat històrica és molt difícil d'esbrinar avui dia.[1] Per als jutges militars que van actuar en aquella època sembla que la decisió els fou molt fàcil. Si dels tres testimonis, dos mantenien una declaració de culpabilitat, la sentència dels jutges es decantava a favor d'aquesta darrera, condemnant l'inculpat a la pena corresponent que demanava el fiscal d'acord amb la magnitud de la falta pretesament comesa.

Avui, però, l'historiador que vol mantenir-se dins de la línia més estricta de la imparcialitat i l'objectivitat, té els seus dubtes sobre la veracitat de les declaracions davant el tribunal militar. Tots van dir la veritat o van ser absolutament

1. El fet que aquest treball sigui fragmentari en el sentit que se cenyeix només a la construcció del monument de la plaça de la Creu i a exposar l'escenari del moment inicial de l'acabament de la guerra i de la repressió franquista, motiva que restin moltíssims aspectes sense especificar i que segur que es tracten en el treball ampli dedicat als «fets de Solivella». Aquesta parcialitat ja ha estat criticada pel bon amic Jaume Gómez Travé, qui el 14 de juny de 2011 responia a un correu meu on li demanava que m'indiqués, «segons el teu bon criteri, aquells errors que hi hagis pogut trobar per tal d'esmenar-los. Aquest treball s'ha de publicar en una revista d'història i em cal, dins el que em sigui possible, evitar incorreccions o falsedats. És en aquest sentit que em complau

objectius? El contingut de l'informe elaborat per l'Ajuntament de Solivella el 17 de gener de 1939 —i dut al cap de dos dies al jutjat militar de Montblanc, cosa que va motivar que ja al dia següent es presentés a Solivella el jutge instructor militar— fou prou objectiu o estava mogut per l'ànsia de venjança dels afectats pels fets de juliol de 1936 i febrer de 1937? Foren objectives les declaracions de les persones de dreta que a la darreria de gener de 1939 van testimoniar a Casa la Vila davant el jutge militar instructor o les que aquells mateixos dies i començament de febrer van anar a declarar en el mateix sentit a Montblanc? Responien a veritats objectives les manifestacions dels testimonis de càrrec o els que alliberaven de responsabilitats els encausats en els interrogatoris que es feien davant el tribunal militar?

especialment la teva col·laboració». La seva resposta, ràpida i positiva, em va permetre fer un parell de correccions del text, i la resta se circumscriguéfonamentalment, com era ben natural, a disculpar la suposada actuació del seu avi Josep Travé Espanyol. Jo, com a autor, no culpo ni defenso ningú, sinó que, des d'una posició absolutament neutral i d'acord amb el que diuen els documents, només relato el que declaren els uns i els altres, sense decantar-me per ningú perquè no sé qui diu veritat o qui diu mentida ni tampoc si aquestes són compartides. Per això, agraeixo la informació que se'm facilita. En aquest sentit l'esmentat senyor Gómez m'assabentà del següent: «Crec que seria de justícia, atès que el meu avi surt en diferents apartats, fer notar que tot i estar inculpat, no hi va participar, tot el contrari, gràcies a ell es van poder salvar alguns veïns del poble en donar l'alarma quan estaven presoners a l'Hostal del Gori. Es pot preguntar (si volen dir la veritat) als familiars dels qui va ajudar a escapar per la finestra del darrere que dóna a la rasa. Per allí es va escapar Carles Creus (cal Sastre) que després va ser Jefe de la Falange, o als familiars de Magí Iglésies (cal Ros), home de considerables proporcions i que la voluntat i la necessitat el van fer passar per aquella petita obertura. Tinc davant meu un escrit signat per Antonio Solsona, Juan Ribas, Antonio Iglésies, Alejo Anglès, Matías Anglès, Magín Iglesies. José Ranyer, José Espanyol y Alfredo Torrelles, firma il·legible de l'alcalde i Jefe Local, i del Jefe de Investigación senyor Antonio Massagué, validat amb el segell de l'Alcaldia Nacional de Solivella, en què tots ells van signar una declaració l'11 d'octubre de 1944 afirmant que el meu avi no va participar en els fets criminals que se li imputaven.

Als historiadors ens agrada remenar i buscar noves dades que donin llum a fets puntuals. Però la sensibilitat del poble de Solivella en aquest assumpte encara és a flor de pell. Ja ho deus saber. És un tema delicat i ja se senten veus sobre l'assumpte, ja que molta gent ha llegit el treball a la pàgina web, on en les declaracions dels "nacionals" es relaten amb paraules desagradables personatges no afins al règim. Pot ser la veritat (d'un costat), però passar a la història en aquestes condicions i sense posar la versió dels "inculpats", no sé si agradarà.

Si et puc ajudar en algun altre aclariment, ja saps on sóc. Sort.

Jaume.»

Òbviament, agraeixo la reflexió i els suggeriments del senyor Gómez Travé, que tindré en compte de cara a la publicació del treball sobre els «fets de Solivella».

Tot és qüestionable. La realitat, però, que ha restat és la que ha arribat fins a nosaltres a través de la documentació conservada. I aquesta segur que reflecteix uns esdeveniments que pot ser també en algun cas van succeir una mica esbiaixats. Só conscient, d'altra banda, que per a algunes famílies la realitat objectiva sigui diferent de l'enregistrada als documents conservats.

Demano, doncs, al lector comprensió. En primer lloc, per la gosadia d'esbrinar uns fets ja llunyans, que no poden ser contrastats per les persones que en foren protagonistes. I sobretot demano també comprensió per les possibles inexactituds derivades, fruit no de cap mala voluntat, sinó de la migradesa de les fonts a la meva disposició. Amb molts més documents que reflectissin sensibilitats diverses i fins i tot oposades, evidentment que aquest treball hauria guanyat en equilibri i neutralitat.

Per això, per esbrinar més objectivament el que va passar i corregir errors i inexactituds, que ben cert que n'hi ha, demano la col·laboració d'aquelles persones que disposen d'informació perquè es posin en contacte amb l'autor i em comuniquin els seus suggeriments i les seves correccions. Els dono per endavant el meu agraïment.

L'edició d'aquest estudi ha estat possible gràcies a les diverses col·laboracions de què ha gaudit, ja sigui en la seva elaboració inicial, ja sigui en la seva publicació. Quant als primers haig d'esmentar els amics Albert Manent i Miquel Caminal, els quals es llegiren el mecanoscrit i hi aportaren suggeriments i correccions, l'aportació fotogràfica de Jordi Travé, la informació del Tribunal Militar Tercero, de l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà, especialment les indicacions del seu director Josep Maria Porta i Balanya i de la seva col·laboradora Lali Albareda. I, en un altre sentit, tot i les dificultats econòmiques actuals, el suport econòmic de l'Ajuntament de Solivella, del Consell Comarcal de la Conca de Barberà, de la Diputació de Tarragona, i el suport moral del Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya. Agraeixo especialment al seu director, Jordi Palou-Loverdos, l'elaboració de l'Epíleg que tanca aquest estudi.

Finalment, haig de manifestar el meu agraïment a Pagès Editors, i especialment en la persona de Lluís Pagès, que en llegir el mecanoscrit m'animà a la seva publicació dins les seves col·leccions, per haver assumit l'edició d'aquest nou treball.

El monument de la plaça de la Creu: l'ombra allargada dels «Fets de Solivella»[2]

A final d'any 2010 —sembla, segons s'ha dit, per indicació del Memorial Democràtic i amb una subvenció de la Direcció General de la Memòria Democràtica de la Generalitat—,[3] s'ha procedit a «netejar», acondiciar i endreçar el monument de la plaça de

Aspecte del monument al començament dels anys cinquanta del segle XX.

Foto: Josep Travé

Es veuen una part dels noms de la relació dels assassinats de dretes (vers 1975).

Foto cedida per Joan Carles Sans Travé

2. Aquesta col·laboració està extreta d'un treball que estem elaborant titulat «Els fets de Solivella. Misèria i mort el juliol de 1936 i el febrer de 1937 i revenja i repressió franquista entre 1939 i 1942», que veurà properament la llum.

3. La Direcció General de la Memòria Democràtica, del Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació, d'acord amb l'ordre IRP/105/2010, de 26 de febrer, concedí una subvenció a l'Ajuntament de Solivella de 4.812,50 € per al projecte de «condicionament i dignificació del patrimoni del Memorial Històric del poble de Solivella». A la mateixa resolució de la convocatòria de subvencions es van donar les següents quantitats a altres poblacions: Museu de Cambrils, per arranjar els espais de la Guerra Civil: 11.543,39 €; a l'Ajuntament de Valls, per la recuperació del refugi de can Sagarra: 26.040,00 €; a l'Ajuntament d'Alfès, per la museïtzació del polvorí de l'aeròdrom: 11.185,69 €; a l'Ajuntament de Torrebesses, per la dignificació d'elements d'una història enfrontada: 10.496,15 €; a l'Ajuntament d'Alcoletge, pel centre d'interpretació del Patrimoni de la Guerra Civil: 39.83,93 €. Com es pot veure, en tots els casos, la subvenció ha implicat un valor afegit a les respectives poblacions. El cas de Solivella, per contra, ha estat a l'inrevés, ja que l'ajut de l'Administració ha servit per destruir, per eliminar part del que hi havia, tot desnaturalitzant l'existent.

Obres de condicionament del monument el 20 de desembre de 2010.
Foto: Carme Travé

la Creu. Això ha implicat principalment la retirada del cartell «A tots vosaltres 1936-1939» —que l'any 1980 substituí les dues làpides que hi havia a banda i banda del cenotafi— i la cancel·lació i l'esborrament de les lletres esculpides que coronaven els quatre costats del darrer pis: «FE». De forma matussera, d'altra banda, s'han arranjat les plaques de pedra de les dues cares del monument, les que havien contingut les làpides en marbre gris on estaven inscrits els noms de les persones de dreta que havien estat assassinades durant el període revolucionari de 1936-1939, així com també els soldats considerats de famílies de dreta morts al front durant l'esmentat període. La resta del monument, sobretot la seva base, també ha estat reparada i adobada, ja que presentava algun deteriorament per causa dels anys i les inclemències del temps així com pel propi pes del cenotafi, atès que està construït amb pedra. Amb motiu d'aquesta intervenció s'ha aprofitat l'ocasió per a garantir la seva consolidació i preservació.

Hauria estat avinent, però, que abans de duratermel'actuació, s'hagués convocat la comissió de Patrimoni, als membres de la qual s'hagués exposat l'abast de la intervenció que es volia portar a cap i conèixer el seu criteri. És ben probable que, com a mínim, s'hauria debatut i potser fins i tot ajornat o potser rebutjat una actuació que avui ja no pot fer marxa enrere. Si es creen comissions no és per fer bonic ni per poder lluir, sinó per demanar el parer dels seus membres, que se suposa que tenen criteri per a formar part de la corresponent comissió.

Darrere aquest cenotafi hi ha tota una història que des d'aquestes pàgines volem donar a conèixer als nostres convilatans i també a aquelles persones interessades en la conservació de la memòria històrica del nostre país. Com qualsevol actuació de l'home com a ésser social, la construcció del monument no es pot deslligar de l'escenari

El «monument» a l'actualitat.

Foto: Jordi Travé

Hospital de camp de la divisió italiana als afores de Solivella (15 de gener de 1939).
Fons: Galeria de Sapnishcivilwar2

històric en què es va produir. En aquesta línia, el monument de la plaça de la Creu —l'espai s'anomena així perquè en un racó hi havia fins al començament del segle passat la creu de terme municipal— s'ha d'emmarcar dins els moments immediatament posteriors a l'acabament de la guerra civil i una actitud especialment fervent per part de les noves autoritats franquistes dirigida a mantenir i glorificar la memòria dels seus «màrtirs», és a dir, aquelles persones de dreta assassinades per motius polítics durant el període revolucionari coincident amb la guerra civil de 1936-1939.

1. L'ocupació de Solivella per l'exèrcit franquista (12 de gener de 1939)

L'ocupació de Solivella —o l'«alliberament», segons la nomenclatura oficial de la dictadura— pels militars franquistes tingué lloc la nit de l'11 de gener de 1939, quan arribaren a la població els primers components de la Divisió Frecce Verdi italiana després que durant tot el dia els dos exèrcits s'haguessin batut amb desplegament d'artilleria pel terme municipal, centre d'activitat bèl·lica del front entre

els dos grups.[4] Els Frecce Verdi, que integraven també petits contingents de soldats nacionals i marroquins, procedien de Senan i ocuparen simultàniament amb Solivella, Blancafort.[5] D'una banda, el fet que fos ja tard, —cap a les nou del vespre—, quan hi arribaren les primeres forces «nacionals» i que, d'altra banda, el poble estigués buit de gent ja que a causa del front els solivellencs s'havien refugiat majoritàriament als trossos de la rodalia, determinà tot plegat que les forces d'ocupació ajornessin fins l'endemà la celebració.

A trenc d'alba del 12 de gener entraren oficialment els soldats franquistes al poble, els quals feren repicar l'única campana que havia quedat —la resta s'havien abatut per obtenir-ne armament i municions— en senyal de la seva victòria. A poc a poc, la gent que s'havia recollit als camps es reuní al centre del poble per festejar l'esdeveniment, que per a ells suposava la fi de la guerra. La dictadura considerà, doncs, el 12 de febrer de 1939 el dia de l'«alliberament» per part de les tropes italofranquistes.

Creu que designa l'enterrament al cementiri de Solivella del soldat espanyol Marcos García Calleje, integrant de la divisió italiana dels Frecce Nere.
Foto: Josep Maria Sans i Travé

4. Que el front va ser especialment virulent al terme de Solivella ho palesa el fet que els Frecce Verdi hi instal·lessin un hospital de campanya (agraeixo a Jordi Travé aquesta informació), tal com es pot veure a la fotografia de la pàgina 20 i també per les sepultures de soldats italians existents al cementiri, tot i que vers els anys setanta del segle passat foren repatriades la major part de les restes. Encara hi queden, però, les de diversos soldats espanyols, que no han estat mai reclamades per ningú.

5. L'evolució del front en aquest sector es pot veure a Víctor Hurtado, Antoni Segura, Joan Villarroya, Atles de la Guerra Civil a Catalunya, Barcelona, 2010, p. 302.